

ULUG'BEK HAMDAM QISSA VA HIKOYALARIDA BADIY G'OYA TALQINI

Burxonova Feruza Abdurazzoqovna,
*O'zMPU Filologiya fakulteti O'zbek tili va
adabiyoti kafedrasida dotsenti (PhD)*

Raximberdiyeva Farangiz Baxtiyor qizi,
O'zMPU Filologiya fakulteti 4-bosqich talabasi
farangizrakhimberdiyeva@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20711130>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Ulug'bek Hamdam qissa va hikoyalarida badiiy g'oyaning ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Adib hikoyalarida inson ruhiyati, yolg'izlik, mehr, vijdon, loqaydlik, ma'naviy tanlov va zamonaviy inson qiyofasi kabi masalalar badiiy-falsafiy talqin etiladi. Maqolada "Yolg'izlik" qissasi va "Bir piyola suv" hikoyalari misolida yozuvchining g'oyaviy-estetik qarashlari, qahramon ruhiyatini ochishdagi mahorati, detal va ramzlardan foydalanish usullari yoritiladi. Shuningdek, Ulug'bek Hamdam qissa va hikoyalarida milliy qadriyatlar bilan umuminsoniy g'oyalarning uyg'unlashuvi, badiiy til va uslubning g'oyaviy yuklamasi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Ulug'bek Hamdam, qissa, hikoya, badiiy g'oya, inson ruhiyati, yolg'izlik, vijdon, mehr, ramz, detal, zamonaviy nasr.

Аннотация. В статье анализируются особенности художественной идеи в повестях и рассказах Улугбека Хамдама. В произведениях писателя художественно-философски раскрываются такие проблемы, как психология человека, одиночество, милосердие, совесть, равнодушие, духовный выбор и образ современного человека. На примере повести "Одиночество" и рассказа "Один стакан воды" рассматриваются идейно-эстетические взгляды писателя, его мастерство в раскрытии внутреннего мира героя, а также использование художественной детали и символа. Особое внимание уделяется взаимосвязи национальных ценностей и общечеловеческих идей в рассказах Улугбека Хамдама.

Ключевые слова: Улугбек Хамдам, повесть, рассказ, художественная идея, психология человека, одиночество, совесть, милосердие, символ, деталь, современная проза.

Abstract. This article analyzes the interpretation of artistic ideas in Ulugbek Hamdam's novellas and short stories. The writer's works artistically and philosophically explore such issues as human psychology, loneliness, kindness, conscience, indifference, moral choice, and the image of modern man. Based on the novella "Loneliness" and the short story "A Glass of Water", the article examines the writer's ideological and aesthetic views, his skill in revealing the inner world of the character, and his use of artistic detail and symbolism. Special attention is paid to the harmony of national values and universal human ideas in Ulugbek Hamdam's stories.

Keywords: Ulugbek Hamdam, novella, short story, artistic idea, human psychology, loneliness, conscience, kindness, symbol, detail, modern prose.

Kirish. Mustaqillik davri o'zbek adabiyoti milliy badiiy tafakkur taraqqiyotida yangi bosqich sifatida namoyon bo'ldi. Bu davr adabiyotida inson shaxsini yangicha talqin qilish, uning ruhiy olamini chuqurroq tasvirlash, ma'naviy qadriyatlar va zamonaviy hayot ziddiyatlarini badiiy anglash kuchaydi. Avvalgi davr adabiyotida ijtimoiy voqelik, jamiyat hayoti va mafkuraviy qarashlar ko'proq markaziy o'rinda bo'lgan bo'lsa, istiqlol davri

nasrida inson qalbi, uning ichki iztiroblari, yolgʻizlik, begonalashuv, vijdon, eʼtiqod, mehr va maʼnaviy tanlov muammolari muhim oʻrin egalladi.

Hozirgi oʻzbek nasrida insonni tayyor ijtimoiy qoliplar asosida emas, balki murakkab ruhiy mavjudot sifatida tasvirlashga intilish kuchaydi. Bunday yondashuv qissa va hikoya janrida ham sezilarli oʻzgarishlarga sabab boʻldi. Hikoyalarda voqebandlikdan koʻra psixologik tahlil, ichki monolog, ramziy tasvir, falsafiy mushohada va ruhiy kechinmalar tasviri muhim badiiy vositaga aylandi. “Adabiyotshunoslikda badiiy asar mazmuni faqat voqealar tizimi bilan emas, balki muallifning hayotga, insonga va jamiyatga munosabati bilan ham belgilanadi” [8.99].

Ana shunday adabiy jarayonda Ulugʻbek Hamdam ijodi alohida ahamiyat kasb etadi. U yozuvchi, adabiyotshunos va munaqqid sifatida zamonaviy oʻzbek adabiyotida oʻziga xos ijodiy yoʻnalishga ega ijodkorlardan biridir. Uning hikoyalarida inson qalbidagi nozik kechinmalar, ruhiy iztirob, maʼnaviy boʻshliq, yolgʻizlik, mehrga ehtiyoj, vijdoniy uygʻoqlik kabi masalalar badiiy-falsafiy yoʻsinda talqin qilinadi. Adib hikoyalarida voqealar koʻpincha tashqi harakatlar asosida emas, balki qahramon ichki dunyosida kechayotgan ruhiy jarayonlar asosida rivojlanadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, Ulugʻbek Hamdam qissa va hikoyalaridagi badiiy gʻoya talqini hozirgi oʻzbek nasrida inson ruhiyatining tasviri, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uygʻunligi, zamonaviy hikoyachilikdagi poetik izlanishlarni anglashda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Badiiy gʻoya asarning ichki mazmunini, yozuvchining inson, hayot va jamiyat haqidagi estetik qarashlarini ifodalovchi asosiy tushunchalardan biridir. Badiiy asarda gʻoya odatda bevosita nasihat yoki ochiq hukm tarzida emas, balki obrazlar, xarakterlar, syujet, kompozitsiya, detal, ramz, til va uslub orqali namoyon boʻladi. Shu sababli badiiy gʻoyani anglash uchun asardagi har bir poetik unurning vazifasini tahlil qilish zarur.

Ulugʻbek Hamdam qissa va hikoyalarida badiiy gʻoya, avvalo, inson ruhiyati orqali ifodalanadi. Adib qahramonlarining qalbida kechayotgan iztirob, savol, shubha, armon va ichki ziddiyatlar asarning asosiy gʻoyaviy markazini tashkil etadi. Uning hikoyalarida ruhiyat tasviri oddiy psixologik bezak emas, balki badiiy gʻoyani ochuvchi asosiy vositadir. Bu jihatdan yozuvchi ijodi hozirgi oʻzbek nasrida psixologik-falsafiy yoʻnalishning muhim namunalaridan biri sifatida koʻriladi.

Metodlar. Ulugʻbek Hamdam qissa va hikoyalarida inson koʻpincha murakkab ruhiy holatda tasvirlanadi. Qahramonlar tashqi jihatdan oddiy hayot kechirayotgan insonlardek koʻrinadi. Biroq ularning ichki olamida kuchli ziddiyatlar, javobsiz savollar va maʼnaviy izlanishlar mavjud. Bu ziddiyatlar koʻpincha inson va jamiyat, inson va vijdon, inson va eʼtiqod, inson va yolgʻizlik, inson va oʻzligi oʻrtasidagi munosabatlardan kelib

chiqadi. Adib ana shu ichki qarama-qarshiliklarni ochish orqali o'quvchini inson hayotining chuqur ma'naviy savollari bilan yuzlashtiradi.

“Yolg'izlik” qissasi Ulug'bek Hamdam ijodida inson ruhiyatining badiiy talqinini ko'rsatuvchi muhim asarlardan biridir. Hikoyada yolg'izlik oddiy yakka qolish holati sifatida emas, balki odamlar orasida yashab turib ham qalban tushunilmaslik, ruhiy muloqotdan mahrum bo'lish, o'z dardiga hamdard topolmaslik fojiasi sifatida talqin etiladi. Qahramon atrofida odamlar mavjud bo'lsa-da, u ruhiy jihatdan yolg'izdir. Bu holat zamonaviy jamiyatdagi muhim muammolardan biri – odamlar o'rtasidagi ruhiy masofa, mehr va samimiyatning susayishi, inson qalbining e'tiborsiz qolishi muammosini ochib beradi.

“Yolg'izlik” qissasida asosiy dramatik kuch tashqi konfliktga emas, balki qahramonning ichki iztirobiga quriladi. Qahramonning ruhiy holati orqali adib insonning eng nozik, og'riqli va ko'pincha aytilmaydigan kechinmalarini tasvirlaydi. Bu qissada yolg'izlik shaxsiy kechinma doirasidan chiqib, zamonaviy insonning umumlashgan ma'naviy holatiga aylanadi. Shu jihatdan asarda individual ruhiyat bilan ijtimoiy muammo o'zaro bog'liq holda tasvirlanadi.

Ulug'bek Hamdamning “Bir piyola suv” hikoyasida esa oddiy hayotiy detal orqali katta ma'naviy-axloqiy muammo yoritiladi. Hikoyadagi suv detali faqat ichimlik yoki tashnalikni qondiruvchi narsa emas, balki hayot, poklik, mehr, saxovat, insoniylik ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Bir piyola suv berish yoki bermaslik holati qahramonning axloqiy qiyofasini belgilovchi mezonga aylanadi. Yozuvchi oddiy vaziyat orqali insonning boshqaga munosabati, vijdoni, mehr va saxovatga qanchalik tayyorligini ko'rsatadi.

Bu hikoyada suv detali milliy qadriyatlar bilan ham bog'liq. O'zbek xalqining axloqiy qarashlarida tashnaga suv berish, muhtojga yordam qilish, yo'lovchiga e'tibor ko'rsatish ezgulik belgisi hisoblanadi. Ulug'bek Hamdam ana shu qadriyatni badiiy talqin qilgan ekan, uni faqat milliy odob doirasida emas, balki umuminsoniy axloqiy mezon sifatida ko'rsatadi. Demak, “Bir piyola suv” hikoyasida milliylik va bashariylik bir-birini to'ldiradi.

Adib hikoyalarida qahramon xarakteri ham badiiy g'oyani ochuvchi muhim vositadir. Ulug'bek Hamdam qahramonlarini mutlaq ijobiy yoki mutlaq salbiy obrazlar sifatida tasvirlamaydi. Ular ikkilanuvchi, o'zidan savol so'rovchi, vijdoni bilan yuzlashuvchi, ba'zan zaif, ba'zan iztirobli, lekin ruhiy jihatdan tirik insonlardir. Adabiyotshunoslikda xarakter badiiy obrazning asosiy mohiyatini belgilovchi unsur sifatida qaraladi [10.93]. Shu ma'noda Ulug'bek Hamdam hikoyalaridagi qahramon xarakteri voqeani rivojlantirish uchungina emas, balki asarning g'oyaviy-estetik mazmunini ochish uchun ham xizmat qiladi.

Natijalar. Yozuvchi hikoyalarida zamonaviy inson qiyofasi ichki bo‘linish, yolg‘izlik, ma’naviy izlanish va vijdoniy bezovtalik orqali namoyon bo‘ladi. Qahramonlar jamiyat ichida yashaydi, lekin ba’zan o‘zini jamiyatdan begona his qiladi. Ular odamlar bilan muloqot qiladi, ammo qalban anglanmaydi. Ular hayot oqimida yashayotgandek ko‘rinadi, biroq ichki dunyosida savollar, iztiroblar va ruhiy bo‘shliqlar mavjud. Bu holat zamonaviy inson ruhiyatining murakkabligini ko‘rsatadi.

Ulug‘bek Hamdam hikoyalarida detal va ramzlar badiiy g‘oyani ifodalashda alohida ahamiyatga ega. Suv, sukunat, tun, yo‘l, daraxt, shamol, eshik kabi obrazlar oddiy tasviriy unsur sifatida emas, balki qahramon ruhiyati va asar g‘oyasini chuqurlashtiruvchi poetik vosita sifatida qo‘llanadi. Badiiy detal kichik hajmli bo‘lsa-da, asarda katta g‘oyaviy-estetik vazifa bajarishi mumkin [10.142]. Ulug‘bek Hamdam hikoyalarida ham kichik detal butun asarning ma’naviy markaziga aylanishi kuzatiladi.

Masalan, “Bir piyola suv” hikoyasidagi suv detali insoniylik va saxovatni bildirsa, “Yolg‘izlik” qissasidagi sukunat va ruhiy masofa qahramon qalbidagi bo‘shliqni ifodalaydi. Tun va qorong‘ilik iztirob, ichki notinchlik, ruhiy og‘irlik ramzi sifatida talqin qilinishi mumkin. Yo‘l esa izlanish, tanlov va o‘zlikni anglash jarayonini ifodalaydi. Bu ramziy obrazlar hikoyalarni ko‘p qatlamli badiiy matnga aylantiradi.

Ulug‘bek Hamdam hikoyalarining badiiy ta’sirchanligi uning til va uslubida ham namoyon bo‘ladi. Adib uslubida lirik-falsafiy ohang, psixologik tahlil, ichki monolog, ramziy ifoda va ma’no zichligi yetakchi o‘rin tutadi. Yozuvchi voqeani shunchaki bayon qilmaydi, balki voqea ortida yotgan ruhiy holat, insoniy dard va ma’naviy savolni ochishga intiladi. Shu sababli uning hikoyalarida til oddiy axborot yetkazuvchi vosita emas, balki badiiy g‘oyani shakllantiruvchi muhim poetik omildir.

Muhokama. Adib hikoyalarida ichki monolog muhim uslubiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ichki monolog orqali qahramon o‘z-o‘zi bilan yuzlashadi, o‘tmishini eslaydi, xatti-harakatlarini baholaydi, vijdoniy savollar bilan to‘qnashadi. Bu jarayonda qahramonning tashqi hayotidan ko‘ra ichki olami muhimroq bo‘lib qoladi. O‘quvchi qahramonning aytilmagan gaplari, yashirin iztiroblari va ruhiy ikkilanishlari bilan tanishadi. Natijada hikoyaning g‘oyasi qahramon ichki kechinmalari orqali tabiiy ravishda ochiladi.

Ulug‘bek Hamdam hikoyalarida milliy va umumbashariy g‘oyalar uyg‘unlashgan holda ifodalanadi. Mehr, oqibat, saxovat, vijdon, andisha, insoniylik kabi qadriyatlar bir tomondan milliy axloqiy tafakkur bilan bog‘liq bo‘lsa, ikkinchi tomondan butun insoniyat uchun umumiy bo‘lgan ma’naviy mezonlardir. Yozuvchi ana shu qadriyatlarning zamonaviy hayotda zaiflashib borayotganini ko‘rsatish orqali o‘quvchini o‘z hayoti va jamiyatdagi munosabatlar haqida o‘ylashga undaydi.

Adib hikoyalarida badiiy g'oya ochiq pand-nasihath tarzida emas, balki obraz, ruhiy holat, detal va ramzlar orqali beriladi. Bu esa asarning estetik ta'sirini kuchaytiradi. O'quvchi g'oyani tayyor hukm sifatida qabul qilmaydi, balki uni matnning ichki mantiqi orqali anglaydi. Shu jihatdan Ulug'bek Hamdam hikoyalari tafakkurga undovchi, talqin imkoniyati keng badiiy matnlar hisoblanadi.

Ulug'bek Hamdam hikoyalarining yana bir muhim xususiyati shundaki, ularda inson iztirobi umidsizlik manbai sifatida emas, balki ma'naviy uyg'oqlik belgisi sifatida talqin qilinadi. Qahramonning iztirob chekishi, o'zidan savol so'rashi, vijdoni bilan yuzlashishi uning qalbi tirikligidan dalolat beradi. Befarq inson iztirob chekmaydi, o'zini tergamaydi, boshqaning dardini his qilmaydi. Adib ana shu ruhiy uyg'oqlikni badiiy qadriyat sifatida talqin qiladi.

Xulosa. Ulug'bek Hamdam asarlarida badiiy g'oya talqinini o'rganish shuni ko'rsatadiki, adib ijodi hozirgi o'zbek nasrida inson ruhiyati, ma'naviy qadriyatlar va zamonaviy hayot ziddiyatlarini chuqur badiiy-falsafiy tahlil qilishi bilan ajralib turadi. Yozuvchi hikoyalarida voqealar tashqi sarguzasht yoki keskin konflikt asosida emas, balki inson qalbidagi ichki iztirob, ruhiy savol va ma'naviy tanlov asosida rivojlanadi.

Ulug'bek Hamdam asarlarining g'oyaviy markazida inson turadi. Adib insonni murakkab ruhiy mavjudot sifatida tasvirlaydi. Uning qahramonlari hayot, vijdon, e'tiqod, mehr, yolg'izlik va o'zlik masalalari bilan yuzma-yuz keladi. "Yolg'izlik" qissasida zamonaviy insonning ruhiy izolyatsiyasi va anglanmaslik fojiasi, "Bir piyola suv" hikoyasida esa insoniylik, saxovat va loqaydlik masalasi badiiy talqin qilinadi.

Adib hikoyalarida detal va ramzlar muhim g'oyaviy-estetik vazifa bajaradi. Suv, sukunat, tun, yo'l, shamol, daraxt kabi obrazlar qahramon ruhiyati va asar g'oyasini chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Yozuvchi uslubi lirik-falsafiy ohang, psixologik tahlil, ichki monolog, ramziy ifoda va ma'no zichligi bilan xarakterlanadi.

Umuman olganda, Ulug'bek Hamdam hikoya va qissalari o'quvchini inson qalbiga, uning og'riq va iztiroblariga, hayotning ma'naviy mohiyatiga nazar tashlashga undaydi. Adib ijodidagi asosiy badiiy g'oya – insonni ma'naviy uyg'oqlikka, mehr va vijdonni asrashga, o'zligini anglashga, boshqaning dardiga befarq bo'lmaslikka chaqirishdan iborat. Shu jihatdan Ulug'bek Hamdam hikoyalarini o'rganish nafaqat adabiyotshunoslik, balki jamiyat ma'naviy hayotini anglash nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdusamatov H. Nasr va zamon. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 1998. – 224 b.
2. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2001. – 360 b.
3. Do'stmuhammad X. Yozuvchi – shaxs – badiiy olam. – Toshkent: Muharrir, 2020. – 288 b.
4. Hamdam U. Badiiy tafakkur tadriji. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002. – 192 b.
5. Hamdam U. Jahon adabiyoti: modernizm va postmodernizm. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 320 b.

6. Hamdam U. Oq yozning oq oqshomi. Hikoyalar va qissalar. – Toshkent: Sharq, 2006. – 384 b.
7. Hamdam U. Yolgʻizlik. Hikoyalar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2000. – 160 b.
8. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004. – 224 b.
9. Rahmonov N. Ruhiyat va badiiyat. – Toshkent: Fan, 2005. – 208 b.
10. Umurov H. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004. – 264 b.

